

SOSTEn kärkitavoite 2021

Tuetaan kansalaisjärjestöjen elinvoimaa uudistamalla
valtionavustustoimintaa

päivitetty 25.3.2021

Autonominen ja vahva kansalaisyhteiskunta – järjestöjen merkitys yhteiskunnassa

Pohjoismainen hyvinvointimalli perustuu vahvaan valtioon ja vahvaan kansalaisyhteiskuntaan. Hyvinvointimallin perustana on luottamus, yhdenvertaisuus ja vaikutusmahdollisuudet. Kansalaisyhteiskunnan roolia yhtenä pohjoismaisen hyvinvoinnin perustana tulee valtionavustustoiminnan uudistuksessa vahvistaa.

Sosiaalinen aktiivisuus vähentää riskiä sairastua moniin vakaviin sairauksiin, kuten sydänsairauksiin ja masennukseen. Sosiaalisesti aktiivisilla ihmisillä on myös pienempi kuolleisuuden ja pitkäaikaisen laitoshoidon riski kuin sosiaalisiin toimintoihin vähemmän osallistuvilla. Sosiaalista osallistumista käytetään usein yhtenä sosiaalisen pääoman mittarina.

Sosiaali- ja terveysjärjestöt tarjoavat erilaisia osallistumisen väyliä myös haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille, kuten päihde- ja mielenterveyskuntoutujille tai vaikeassa elämäntilanteessa oleville lapsiperheille. Niiden kautta kansalaiset ilmaisevat yhteiskunnallisia näkemyksiä ja identiteettejä, luovat julkista keskustelua sekä vaikuttavat politiikkaan. Tässä tarvitaan myös vaikeassa tilanteessa olevien ihmisryhmien näkemysten tuomista esiin, koska monien ryhmien näkemykset eivät välity päätöksentekoon äänestämisen kautta. Järjestöjen auttamistyö ja vapaaehtoistoiminta tukevat yhteisöjen ja kansalaisten hyvinvointia.

Pääministeri Marinin hallitusohjelman tavoitteena on, että Suomi on entistä tasa-arvoisempi ja yhdenvertaisempi maa, jossa luottamus lisääntyy ja jokainen ihminen on arvokas. Ihmisten hyvinvointi-, terveys- ja tuloeroja kavennetaan ja osallisuutta lisätään. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaedellytysten turvaaminen tukee näitä tavoitteita.

Sosiaali- ja terveysjärjestöt:

- Tukevat edustuksellisen demokratian toteutumista ja toimivuutta
- Tukevat ja lisäävät ihmisten voimavaroja, luovat osallisuutta ja yhteistoimintaa, jossa voimavarat muuttuvat hyvinvoinniksi
- Tarjoavat kansalaisille matalan kynnyksen väyliä vaikuttaa ja osallistua
- Luovat osallistumisen mahdollisuuksia myös sellaisille ihmisille, joiden on muutoin vaikea osallistua yhteiskunnalliseen ja yhteisölliseen toimintaan esimerkiksi sairauden tai taloudellisen niukkuuden takia
- Pitävät toiminnassaan, yhteisössä ja laajemmin yhteiskunnassa mukana myös haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä. Tällä on suuri merkitys heille, jotka ovat ajautuneet tai ajautumassa yhteiskunnan marginaaliin.
- Pitävät esillä eri ihmisryhmien perusoikeuksia ja kanavoivat kriittisiä ääniä päätöksentekoon
- Vahvistavat kansalaisten luottamuspääomaa

Valtionavustustoiminnan nykytila ja kehittämiskohteet

Veikkaus Oy:n tuotoilla tuetaan yleishyödyllistä toimintaa. Pääosin sosiaali- ja terveysjärjestöjen kautta toteutetun terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen valtionavustuksen määrärahaehdotuksen valmistelee sosiaali- ja terveysministeriön osana toimiva Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA). Avustuspäätöksen tekee avustusasioista päättävä ministeri.

Opetus- ja kulttuuriministeriön kautta jaetaan liikuntaa, huippu-urheilua, tiedettä ja nuorisotyötä koskevat valtionavustukset. Hevosurheiluun ja -kasvatukseen liittyvät valtionavustukset jakaa

maa- ja metsätalousministeriö. Hakumenettelyt, valvonta ja raportointikäytännöt vaihtelevat sen mukaan, mikä taho rahoituksen myöntää.

Myös muut ministeriöt ja valtionapuviranomaiset jakavat valtionavustuksia. Keväällä 2021 Suomessa toimi noin 90 valtionapuviranomaista.

Avustustoiminnan yhdenmukaistaminen

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminta on laaja-alaista ja monimuotoista. Vapaaehtoistoiminnan lisäksi ne tarjoavat laajaa asiantuntemusta ihmisten arjesta, hyvinvoinnista ja sitä uhkaavista tekijöistä. Järjestöt ovat merkittävä voimavara suomalaisten ihmisoikeuksien puolustajana ja palvelutarpeiden näkyväksi tekijänä.

Terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen valtionavustuksia saavat järjestöt ovat panostaneet toiminnan-tuloksellisuuden kehittämiseen. Toiminnan tuloksellisuutta on kehitetty järjestöjen kesken ja yhdessä rahoittajan (STEA) kanssa.

Toimintaa tai toimijoita arvioitaessa on tärkeä tunnistaa kansalaisjärjestötoiminnan kaikki tasot ja muodot. Ne toimivat valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti sekä hyvin erilaisten ilmiöiden, ongelmien ja ihmisryhmien parissa. Uudistuksen tulisi kohdella mahdollisimman yhdenvertaisesti eri kokoisia ja eri kohderyhmien parissa työskenteleviä toimijoita.

Kansalaisjärjestötoiminta on pitkäjänteistä ja monimuotoista. Valtionavustustoiminnan tulee sietää toisinajattelua ja kriittisyyttä. Avustamisen painotukset eivät voi vaihdella poliittisten voimasuhteiden vaihdella tai hallituspuhjan vaihtuessa. Kansalaistoiminnan rahoituksen tulee olla pitkäjänteistä ja parlamenttaarisesti mahdollistettua.

Vuosien 2020–2021 vaiheessa viiden ministerin ryhmä, Erkki Liikasen johdolla työsti neljä vaihtoehtoa liittyen sosiaali- ja terveysjärjestöjen rahoitustilanteen ja toiminnan turvaamiseksi. Työryhmän raportti Suomalainen rahapelijärjestelmä muutoksessa: Tulevaisuuden vaihtoehtoja valmistui helmikuussa 2021. Siinä esitetään vaihtoehdot, miten Veikkaus Oy:n tuotoilla rahoitettava valtionavustustoiminta tulisi uudelleen järjestellä:

1. Pysytään nykyisessä järjestelmässä ja toivotaan, että se riittää.
2. Kertaratkaisu, jossa siirto yleiskatteelliseen budjettiin tapahtuu yhdellä kertaa ja kaikki korvamerkinnot poistuvat.
3. Kokonaisuusuudistus vuoden 2024 alusta, jossa huolellisesti valmistellaan siirtyminen tulojen osalta yleiskatteellisuuteen ja menojen osalta kehysbudjettiin.
4. Osittaisuudistus, jossa siirretään vaiheittain osa menoista yleiskatteellisuuden piiriin ja osa jätetään korvamerkityiksi ja rahapelituotoista rahoitettavaksi.

Mikään vaihtoehtoista ei lähtökohtaisesti vaikuta suoraan Veikkaus Oy:lle kertyvään ja jaettavan tuoton määrään. Veikkaus Oy:n toimintaa säädellään Arpajaislainsäädännöllä ja omistajaohjauksella.

SOSTE kannattaa mallia neljä. Se näyttäisi mahdollistavan parhaiten vapaan autonomisen kansalaistoiminnan säilymisen. Vaihtoehdossa neljä tuottojen jakautuminen toimialoille perustuu tuottojen jakosuhteeseen, joko on kirjattu lakiin ja jota ei voi kulloinenkin hallitus muuttaa mielensä mukaisesti. Se tarjoaisi järjestöjen näkökulmasta ennustettavuutta. Uudistuksen yhteydessä käsitteeseen tulee periaatteellisia kysymyksiä, jotka liittyvät kansalaisjärjestöjen asemaan ja niiden autonomiaan.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminta on laaja-alaista ja monimuotoista. Vapaaehtoistoiminnan lisäksi ne tarjoavat laajaa asiantuntemusta ihmisten arjesta, hyvinvoinnista ja sitä uhkaavista tekijöistä. Järjestöt ovat merkittävä voimavara suomalaisten ihmisoikeuksien puolustajana ja palvelutarpeiden näkyväksi tekijänä.

Terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen valtionavustuksia saavat järjestöt ovat panostaneet toiminnan-tuloksellisuuden kehittämiseen. Toiminnan tuloksellisuutta on kehitetty järjestöjen kesken ja yhdessä rahoittajan (STEA) kanssa.

Autonominen kansalaistoiminta yhteiskunnan voimavara. Toimintaa tai toimijoita arvioitaessa on tärkeä tunnistaa kansalaisjärjestötoiminnan kaikki tasot ja muodot. Ne toimivat valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti sekä hyvin erilaisten ilmiöiden, ongelmien ja ihmisryhmien parissa. Uudistuksen tulisi kohdella mahdollisimman yhdenvertaisesti eri kokoisia ja eri kohderyhmien parissa työskenteleviä toimijoita.

Valtionavustusten kohdennus vaatii uudelleen arviointia

SOSTE esittää:

- Järjestöjen toimintaedellytysten turvaamiseksi on tehtävä pitkäkestoinen ratkaisu, joka tukee vapaata ja autonomista kansalaistoimintaa.
- Veikkaus Oy:n tuottojen kautta kerättävät valtionavustustoiminnan määrärahat tulee kohdentaa yleishyödylliseen kansalaisjärjestötoimintaan.
- Tuotoista tulisi irrottaa ne rahoituskohteet, jotka ovat tai liittyvät selkeästi julkisen vallan vastuulle. Myös, että sotiemme veteraanien kunniavelan hoitoon ja kuntoutukseen jatkossa käytettävät varat tulisi rahoittaa kokonaisuudessaan Veikkaus Oy:n tuottojen sijaan suoraan valtion budjettikehyksestä.
- Valtionavustuksia tulisi nyt kohdentaa erityisesti järjestöjen toimintatapojen ja rakenteiden uudistumiseen, huomioiden järjestöjen autonomia ja vaikutukset kansalaistoiminnan yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin palvella ihmisiä järjestöjen yleishyödyllisen tarkoituksen mukaisesti.
- Arpajaisveroa on laskettava pysyvästi.
- Valtionavustuksia tulisi nyt kohdentaa erityisesti järjestöjen toimintatapojen ja rakenteiden uudistumiseen, huomioiden järjestöjen autonomia ja vaikutukset kansalaistoiminnan yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin palvella ihmisiä järjestöjen yleishyödyllisen tarkoituksen mukaisesti.

Valtionavustustoiminnan digitalisointi

Pääministeri Marinin hallituksen ohjelmaan on kirjattu, että järjestöille jaettavien valtionavustusten sekä valtionapujen käytäntöjä eri hallinnonaloilla selvitetään oikeusministeriön ja tuotonjakoministeriöiden kesken ja soveltuvien osin niitä yhdenmukaistetaan. Uudistustyön lähtökohtana on kansalaisjärjestöjen autonomian kunnioittaminen ja byrokratian keventäminen, pitkäjänteisyyden ja ennakoitavuuden turvaaminen, järjestöjen yhdenvertainen kohtelu sekä avoimuus ja läpinäkyvyys.

Valtiovarainministeriön asettamassa Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihankeessa VM212:00/2018 (VA Digi) selvitetään, miten rahapeliuotoista valtionavustuksia myöntävien ministeriöiden avustuskäytäntöjä voitaisiin yhdenmukaistaa. Tavoitteena on, että kunnat, yritykset ja järjestöt voivat hakea valtionavustuksia entistä sujuvammin ja että avustustoimintaa voi tarkastella läpinäkyvämmiin. Hanke päättyy 31.12.2021.

Veikkaus Oy:n tuottoihin perustuvan valtionavustustoiminnan käytäntöjen uudistamista valmistelee järjestöjaosto, jossa on mukana myös kansalaisjärjestöjen edustus. Jaoston toimikausi päättyy 31.5.2021.

Järjestöjaosto on esittänyt seuraavia muutoksia, joita SOSTE kannattaa. Listaa tarkastellessa on hyvä huomioida, että osa esitetyistä kohdista toteutuu jo osittain eri toimialojen sisällä:

1. Rahapelituotoista valtionavustuksen saavien yhdistysten toiminta-avustuksissa eli yleisavustuksissa ja kohdennetuissa yleisavustuksissa siirryttäisiin monivuotisiin valtionavustuksiin. Ehdotusta varten selvitetään, millä edellytyksillä yhdistysten toiminta-avustus voidaan myöntää rahapeli- tuotoista usealle vuodelle. Samalla selvitetään, miten kevennetty ja syvennetty valtionavustushakemuskäsittely toteutettaisiin ja kuinka valvonta- ja seurantahavainnot voidaan ottaa huomioon myönnettäessä monivuotisia toiminta-avustuksia.
2. Erillisten valtionavustushakujen määrään vaikutettaisiin parantamalla rahapelituotoista valtionavustuksia myöntävien ministeriöiden koordinaatiota. Ehdotusta varten selvitetään, miten rahapelituotoista valtionavustuksia myöntävien ministeriöiden valtionavustusten hakuaikatauluja voitaisiin sovittaa yhteen.
3. Suositellaan, että valtionavustukset haettaisiin vuodesta 2024 alkaen vain digitaalisesti uudessa valtionavustustoiminnan tietojärjestelmässä.
4. Selvitetään, millä edellytyksillä valtakunnalliset keskusjärjestöt voisivat myöntää toiminta-avustusta jäsenjärjestöilleen. Samalla selvitetään, miten valtakunnalliset keskusjärjestöt voisivat siirtää saamaansa toiminta-avustusta edelleen jäsenjärjestöilleen ja arvioidaan eri hallinnonalojen valtionavustusten delegointikäytäntöjä.
5. Rahapelituotoista valtionavustuksia myöntävät ministeriöt yhdenmukaistaisivat valtionavustusprosessejaan tarvittavine tietoineen, kuten asiakirjoineen. Ehdotusta varten selvitetään rahapelituotoista valtionavustuksia myöntävien ministeriöiden valtionavustuksia koskevat ehdot ja tarkistetaan, miltä osin niitä voitaisiin yhdenmukaistaa.
6. Rahapelituotoista valtionavustuksia myöntävät ministeriöt ottaisivat käyttöön valtionavustushankkeessa kehitettävän valtionavustustoiminnan uuden toimintamallin sekä sitä tukevat menettelytavat ja yhteiset tietojärjestelmäpalvelut.
7. Toiminta-avustuksen käytön aikana tapahtuvan odottamattoman muutoksen huomioonottaminen pidennettäisiin nykyisestä vuodesta kahteen vuoteen.
8. Sujuvoitettaisiin valtionavustuksella rahoitettavan toiminnan olennaisesta ja/tai odottamattomasta muutoksesta ilmoittamista ja muutosta koskevan päätöksen tekemistä.
9. Yhdistysten valtionavustuksella rahoitettavan toiminnan ja talouden raportointia yhdenmukaistettaisiin ottamalla käyttöön yhtenäiset asiakirjat. Ehdotusta varten selvitetään, miten yhdistysten jatkuva raportointia kehitettäisiin.
10. Selvitetään, miten valtionavustuksia myöntävät valtionapuviranomaiset ja valtionavustuksia hakevat yhdistykset toimisivat yhdessä valtionavustustoiminnan uudessa toimintamallissa. Yhteistyötä uudistettaisiin niin, ettei valtionavustusasioita käsittelevistä toimielimistä muodostu esteellisiä.
11. Selvitetään, miten valtionavustuksia myöntävät valtionapuviranomaiset ja valtionavustuksia hakevat yhdistykset toimisivat yhdessä valtionavustustoiminnan uudessa toimintamallissa. Yhteistyötä uudistettaisiin niin, ettei valtionavustusasioita käsittelevistä toimielimistä muodostu esteellisiä.
12. Yhdistysten yleisavustuksille ja kohdennetuille yleisavustuksille sekä erityisavustuksille määriteltäisiin selkeä tarkoitus. Yhdistysten yleisavustuksille ja kohdennetuille yleisavustuksille määriteltäisiin yhteiset arviointikriteerit. Ehdotusta varten selvitetään, mitä yhdistysten yleisavustusten ja kohdennettujen yleisavustusten yhteisten arviointikriteerien käyttöönotto avustusharkinnassa edellyttäisi.
13. Selvitetään, mitä yhteisiä vastuullisuuskriteereitä, tavoitteita ja lähtökohtia yhdistysten voitaisiin odottaa edistävän toiminnassaan.
14. Selvitetään, millä edellytyksillä yhdistysten toimintojen erilaisia rahoituslähteitä voitaisiin sovittaa yhteen. Samalla selvitetään, mitä ehtoja rahoituslähteiden yhteensovittamiseksi pitäisi yhdenmukaistaa.
15. Suositellaan, että taloustarkastajan ja taloustarkastuksen osaamista hyödynnettäisiin entistä laajemmin valtionavustusprosessien eri vaiheissa.

Tärkeitä ajankohtia

- 26.2.2021 Liikasen työryhmä jätti Suomalainen rahapelijärjestelmä muutoksessa - Tulevaisuuden vaihtoehtoja -raportin.
- Huhtikuussa 2021 on todennäköisesti vuoden 2022 budjetin kehysriihi.
- VA digi -hankkeen järjestöjaoston toimikausi päättyy 31.5.2021 ja jättää esityksensä.
- Elokuussa 2021 on todennäköisesti vuoden 2022 budjettiriihi, jonka yhteydessä saadaan mahdollisesti päätös vuoden 2022 valtionavustusten (STEA-avustus) määrärahan suuruudesta.
- VA Digi -hanke päättyy 31.12.2023.

Aiheesta lisää

- [Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke](#) (VM212:00/2018)
- [Järjestöjaoston väliraportti](#) ja [raporttia koskeva SOSTEn lausunto](#) pdf-tiedostona
- [Suomalainen rahapelijärjestelmä muutoksessa. Tulevaisuuden vaihtoehtoja](#)
- [Arpajaislain uudistaminen](#) (SM051:00/2019)
- [Rahapelihaittojen ehkäisy ja sote-järjestöt](#)
- [SOSTEn Järjestöbarometri](#)

Lisätietoja:

Pääsihteeri Vertti Kiukas, vertti.kiukas@soste.fi, p. 040 592 4287
Järjestöpäällikkö Riitta Kittilä, riitta.kittila@soste.fi, p. 050 308 6868
Erityisasiantuntija Ari Inkinen, ari.inkinen@soste.fi, p. 0400 411 690